

УДК 327.7

ББК 66.4

Марія Стефанишин

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ЕМІГРАЦІЇ Й ОПОЗИЦІЇ НА ПРОЦЕС ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИМИРЕННЯ

Наслідки Другої світової війни, утрата країнами Центрально-Східної Європи незалежності, а також необхідність спільної боротьби проти радянського тоталітаризму стали каталізатором польсько-українського примирення в період біполярності. Предметом міжнаціонального діалогу були питання кордонів, національних меншин, подолання історичних стереотипів і напрацювання моделей майбутньої співпраці. Спроби переговорів на рівні екзильних урядів у перші повоєнні роки зазнали невдачі. Починаючи з 50-х років, ведення міжнаціонального діалогу українців і поляків вступає у фазу методу народної дипломатії. Питання польсько-українських відносин дискутуються на сторінках преси другого обігу, в еміграційних виданнях польсько-українських клубів, створених за межами соцтабору, провідними інтелектуалами польської й української діаспори.

Ключові слова: Центрально-Східна Європа, польсько-українські відносини, еміграція, опозиція, народна дипломатія, міжнаціональне примирення.

Розпад СРСР і виникнення на його теренах нових незалежних держав зумовили зміну конфігурації політичних сил у східній частині Європи. Новоутворені держави, обтяжені нещодавнім соціалістичним минулим, окрім складної внутрішньої ситуації, отримали цілий ряд зовнішньополітичних проблем, у тому числі й міжнаціональних протиріч, які в радянську епоху вдало “підтримувались” існуючою системою. Тому одним із нагальних питань, яке постало перед незалежними урядами, було налагодження міждержавних відносин, яке б посприяло визначенню пріоритетів майбутнього зовнішньополітичного курсу держав.

Серед таких держав опинились Україна й Польща, історія народів яких протягом першої половини ХХ століття супроводжувалася багатьма болючими, спірними питаннями прикордонного співжиття, а згодом набула рис певної упередженості в поглядах на національне питання з обох сторін.

Зусиллями політичних й інтелектуальних еліт обох країн у постбіполярний період удалося досягти певних успіхів у процесі міжнаціонального примирення та порозуміння, визначити площини взаємовигідного співробітництва. Однак ідеологічною основою для державних органів незалежних України й Польщі були принципи взаємного примирення, досягнуті в період біполярності еміграційною й опозиційною елітою.

Дослідження українського питання в концепціях польської еміграції й опозиції є актуальним, оскільки саме вони першими в історії польсько-українських відносин у ХХ столітті суттєво змінили ставлення польської політичної еліти до України та українців, що послужило підґрунтям розбудови стратегічних стосунків між двома державами після здобуття незалежності, визначили метод примирення як дієвий спосіб досягнення стабільності в ЦСЄ і формування вираженої зовнішньої політики країнами регіону.

Політична думка польської еміграції та опозиції стала предметом наукових досліджень відносно недавно. Цій проблематиці присвячено публікації Б.Бакули [1; 2], М.Геника [3; 4; 5], С.А.Кресло [8], С.Стоєцького [14], Х.Чушак [16; 17] та ін.

Варто зазначити, що сутність “українського питання” для поляків протягом історичного розвитку змінювалася, набуваючи щораз нового змістовного наповнення: починаючи з позиції націонал-демократів щодо категоричної відмови на початку ХХ століття від визнання українців окремою нацією, яка має право на побудову власної держави й закінчуючи рядом концепцій, які розроблялися польським еміграційним середовищем й опозицією в 50–80-х роках і які лягли, головним чином, в основу двосторонніх відносин уже незалежних України й Польщі [8, с.196].

У той час, як питання міжнаціональних відносин у повоєнній Польщі на рівні офіційної влади республіки практично не піднімалося, а коли розглядалося, то виключно в контексті двосторонніх відносин ПНР – СРСР, в умовах репресій і відсутності свободи

слова у своїх країнах обговорення реальних проблем міжнаціональних відносин відбувалося в середовищі еміграції, яка стала єдиним форумом для представництва інтересів не тільки Польщі й України, але й народів усієї ЦСЄ.

Центральне місце в зовнішньополітичних концепціях еміграції зайняло питання польсько-українського примирення як стабілізуючого чинника в ЦСЄ.

Починаючи із середини 40-х років ХХ століття польсько-український двосторонній діалог підтримувався на рівні еміграційних урядів, між якими з початком формування соцтабору фактично зник предмет попередніх суперечок, а вони опинилися на однакових вихідних позиціях стосовно нової влади, яка утверджувалася на території Польщі й України.

У перші повоєнні роки міжурядові польсько-українські контакти утримувалися в Парижі В.Гжибовським через О.Шульгіна та в Лондоні безпосередньо екзильним урядом Речіпосполитої через В.Соловія.

Найбільш проблемними питаннями, які вимагали оцінки, стали події, пов'язані з підписанням Варшавського договору 1920 року та двосторонні взаємини періоду Другої світової війни.

Позиція української сторони, висловлена А.Лівицьким, щодо історичної ваги в міжнаціональних відносинах Варшавської угоди зводилася до того, що договір так і не був ратифікований жодною зі сторін, а тому не зобов'язує до жодних дій. Така позиція української сторони може свідчити про дійсні наміри й бажання розвивати добросусідські стосунки з Польщею.

Щодо періоду Другої світової війни українська сторона доводила, що у вересні 1939 р. українці виконали свій обов'язок перед польською державою й не підняли повстання проти неї [16, с.119].

Ще одним питанням, без сумніву, ключовим, від результату вирішення якого залежала фактично вся подальша двостороння дипломатія, була проблема польсько-українського кордону.

Розуміючи всю гостроту проблеми й водночас її суто теоретичний характер (питання міждержавного кордону вирішувалося в контексті двосторонніх відносин тодішніх ПНР і УРСР), Є.Понікевський виступив за усунення проблеми кордону з теми переговорів на майбутнє як такої, що може завести всю польсько-українську розмову в глухий кут. З такою позицією погодилися й українські представники.

Не було єдиної позиції сторін щодо можливої моделі майбутньої співпраці Польщі й України. Після деяких успіхів 1947–1948 років настало зниження активності двостороннього діалогу еміграційних урядів, що було зумовлено внутрішніми протиріччями як у таборі емігрантів, так і міжнародною ситуацією, що складалася не на користь країн ЦСЄ [5, с.110].

Однак слід зазначити, що першим важливим здобутком дискусії цього періоду було однозначне ствердження необхідності для Польщі існування української держави, що створить противагу російському імперіалізму, гарантуватиме безпеку й стабільність регіону ЦСЄ.

Починаючи з 50-х рр., ведення міжнаціональних переговорів українців і поляків уступає у фазу методу народної дипломатії. Питання польсько-українських відносин дискутуються на сторінках преси другого обігу, в еміграційних виданнях польсько-українських клубів, створених за межами соцтабору провідними інтелектуалами польської й української діаспори.

Можна виділити такі основні проблеми, які піднімалися еміграційною елітою й навколо яких відбувалися польсько-українські дискусії й переговори в другій половині ХХ століття: 1) державна сфера – питання незалежності України, її місце в регіоні Центрально-Східної Європи (ЦСЄ); 2) суспільна сфера – становище національних меншин, усунення упереджень і стереотипів; 3) сфера двосторонніх відносин – проблема польсь-

ко-українського кордону, моделі співпраці двох держав, механізми порозуміння й примирення [17, с.229].

Саме вирішення цих питань, безперечно, мало посприяти зближенню двох народів, виробленню спільної політичної лінії щодо стабілізації ситуації в ЦСЄ.

Найвідомішим журналом, що розпочав публіцистичну дискусію на тему відносин України й Польщі та визначив програму дій для опозиційних сил, стала видавана в Парижі під керівництвом Єжи Гедройца “Культура” (1947–2000 рр.). Саме головний редактор став ключовим інспіратором польсько-українського примирення на найближчі 50 років, а журналістська майстерність колективу “Культури” зумовила винесення цієї теми на міжнародний медійний та політичний простір.

Українська стратегія “Культури” полягала в таких моментах: 1) дискусія довкола проблеми кордонів; 2) переосмислення історичної спадщини й критичний аналіз польсько-українського минулого; 3) систематичне спостереження за змінами в Україні та спроби впливати на процеси, які там відбуваються; 4) зусилля, скеровані на те, щоб вивести українське питання на міжнародний рівень; 5) якнайширше представлення української культури [7, с.28].

Розгляд і напрацювання моделей розв’язання таких суперечок були своєрідним ключем до вирішення питань більш глобального масштабу. Зокрема, у концепціях журналу було окреслено три таких проблеми: 1) подолання тоталітаризму й здобуття незалежності країнами ЦСЄ; 2) формування нової системи безпеки регіону; 3) досягнення міжнаціонального примирення між народами ЦСЄ.

Стосовно редакційної політики К.Помян у статті “Єжи Гедройц в історії Польщі” зазначав: “«Культура» була єдиним польським журналом, який ніколи не співав в унісон... Він був зв’язком між польським середовищем, джерелом інформації про життя в Польщі, бібліотекою і архівом... «Культура» була єдиною ареною для вільної дискусії на тему сучасності та перспектив Польщі... Видання виступало посередником між Польщею та її сусідами, долі яких знаходили на сторінках «Культури» жваву реакцію” [13].

Популярний у другій половині ХХ ст. серед еміграції федералістичний рух, що був своєрідним інструментом дезінтеграції існуючого ладу, боротьби за самовизначення й встановлення демократії в країнах соцтабору, зумовив опрацювання співробітниками журналу проектів майбутнього устрою регіону ЦСЄ. Зокрема, у цьому руслі розвивали ідеї Ю.Лободовський, В.Бончковський, Г.Ріпка, Ю.Мерошевський.

Ю.Лободовський у статті “Проти привидів минулого” доводив необхідність ревізії попередньої політики Польщі в українському питанні, а також важливість для польської державності існування незалежної України. Цією статтею було дано старт пошукам нових моделей співжиття народів ЦСЄ [5, с.111]. Зокрема, пропонувалася ідея кондомініуму на території Східної Галичини як варіант вирішення багаторічного питання приналежності спірних територій.

Поворотним моментом у політичній стратегії “Культури”, фактично початком великої дискусії, який і визначив подальшу тематику журналу, а також формування нової концепції східної політики, стала стаття Ю.Маєвського, який 1952 року на сторінках “Культури” торкнувся питання східних кресів. Пропонувалося прийняти повоєнні кордони Польщі: “Так само, як ми, поляки, маємо право на Вроцлав, Щецин і Гданськ, так і литовці слушно домагаються Вільна, а українці – Львова...” [7, с.31]. У такий спосіб “Культура” фактично перейшла від концепції кондомініуму до прийняття повоєнних кордонів, стабільність яких разом із вирішенням питання національних меншин повинна була служити підґрунтям формування нового геополітичного устрою регіону. “Status quo щодо сучасних кордонів і partnership, – писав згодом Ю.Мерошевський, – унеможливають російські провокації, спрямовані на викликання спалаху ненависті та конфлікту між поляками й українцями, литовцями і білорусами” [2, с.115].

Ідейним натхненником колективу був Ю.Мерошевський, уся журналістська діяльність якого фактично була присвячена налагодженню польсько-українського діалогу.

Основною думкою в 50–60 рр. здавалася Ю.Мерошевському ідея федерації, близька також Є.Стемповському та Г.Ріпці.

Однак, десятки років розглядаючи концепцію федералізації ЦСЄ, він урешті-решт відмовився від такого задуму й повністю перейшов на позиції самовизначення країн регіону, при цьому вводилася стратегія взаємної гарантії незалежності в рамках політичного об'єднання на основі налагодження тісної міждержавної співпраці.

Ключову роль у конструюванні такої моделі майбутнього геополітичного устрою на теренах ЦСЄ відіграла концепція простору УЛБ (Україна–Литва–Білорусь) як визначального для долі всього регіону, запропонована Ю.Мерошевським 1974 року [1, с.100]. На його думку, терени УЛБ “були чимось більшим ніж яблуко розбрату між Польщею і Росією. Вони детермінували форму польсько-російських взаємин, прирікали Польщу то на імперіалізм, то на становище сателіта”. Панування на цій території забезпечувало великодержавний статус обом країнам. “Суттю польсько-російських відносин завжди було суперництво, і це суперництво ми програли не прямо з Москвою, – а в Україні...” [11, с.18]. Для утвердження в Східній Європі миру й свободи, на думку публіциста, потрібно відмовитись від будь-якого імперіалізму – і російського, і польського, надаючи таким чином право на самовизначення народам УЛБ.

Питанню польсько-українських взаємин у концепції Мерошевського відводилася головна роль. Сильна, вільна Україна визначалася гарантією незалежності Польщі, її форпостом у відносинах із Росією. Майбутнє Польщі, за словами публіциста, розігрується в Україні. Безперечна підтримка незалежності України, гарантія прав національних меншин, відмова від усіх територіальних претензій, будівництва майбутньої спільної політичної структури згідно з гаслом, що більше нас єднає, ніж розділяє, а перш за все єднає нас Росія як політична проблема, хоча може й розділити, – були ключовими елементами “східної” програми Ю.Мерошевського [2, с.117].

Під впливом діяльності “Культури” 1977 року було підписано “Декларацію в українській справі”, автором первісного варіанта якої був Б.Осадчук. Саме він, завдяки своїй співпраці із відомими німецькими виданнями, такими як “Die Neue Zeitung”, “Neue Zürcher Zeitung”, спричинився до популяризації польсько-українського питання в медійних колах Західної Європи. Вона викликала великий резонанс не тільки серед еміграційної еліти, але й набула розголосу на теренах ЦСЄ. Декларація підтвердила вагомі зрушення в міжнаціональному діалозі польського й українського народів, ще раз зазначила позицію польських інтелектуалів в українській справі, була важливим кроком в актуалізації питання української незалежності на міжнародній арені [15].

З ініціативи Є.Гедройца й редакції “Культури” 30 вересня 1979 р. було прийнято спільну декларацію російських та українських інтелектуалів, у якій визначалося незаперечне право українців на політичне самовизначення. Таким чином, відбувся поступовий злам стереотипів у міжнаціональному діалозі на теренах ЦСЄ. Сам ініціатор декларації визначив підписання російсько-української заяви як найголовніше досягнення “Культури”, яка прислужилася тим, що усувала історичні й ментальні перешкоди, що розділяли російське, українське та польське суспільства [1, с.102].

Таким чином, “Культура” створювала передумови для зближення центральноєвропейських народів, насамперед українського й польського. Журнал започаткував дискусію на тему майбутнього Європи. Україні в цій дискусії відводилось особливе, ключове місце. Незалежність нашої держави розглядалась як запорука та необхідний елемент вільної Польщі (“Без незалежної України не може бути вільної Польщі”), а втім, і ЦСЄ [9, с.1].

Починаючи із середини 70-х рр. “східна тематика” все частіше з’являється на сторінках видань “другого обігу”, набуває широкого розголосу з процесами демократиза-

ції, зумовленими підписанням Гельсінських угод 1975 р., серед опозиційного руху в соціалістичній Польщі.

Концепція УЛБ відіграла важливу роль у формуванні східної політичної думки демократичної опозиції в ПНР. 1974 р. у статті “Політична опозиція у Польщі” Я.Куронь написав: “Варто звернути увагу на ще один дуже вагомий сюжет – на справи наших східних і північних сусідів, але не росіян, як ми звикли вважати, а українців, білорусів, литовців... Суверенність України, Білорусі і Литви – це програма боротьби за суверенність Польщі і, водночас, вони є її реальними, а не екзотичними союзниками. Ця думка мусить спрямовувати діяльність політичної опозиції Польщі” [17, с.232].

Першим виступом у справі східних сусідів у самій Польщі була програма Польського незалежницького порозуміння (PPN), опублікована в травні 1976 р., чотирнадцятий пункт якої був про те, що народи України, Литви, Білорусі та Польщі віками були разом, тому слід об’єднатися для боротьби зі спільним ворогом. “Народи український, білоруський і польський сьогодні не є незалежними: вони були включені до СРСР насильством... Висловлюємо палку солідарність і підтримку цим народам у їх прагненні визволитися з російського насильства... Не висуваємо територіальних претензій до наших східних сусідів” [6, с.74].

У Резолюції І З’їзду “Солідарності” 7 вересня 1981 р. щодо національного питання в Польщі опозиціонерами висловлювалося гарантування прав на вільний розвиток усіх національних груп, що проживають на території ПНР. Причина такого стану вбачалася в зацікавленості Росії в тому, щоб у безпосередньому сусідстві з Україною, яка є об’єктом неблаганної русифікації, не розвивався жоден незалежний український рух.

Після впровадження надзвичайного стану 13 грудня 1981 р. серед польської опозиції утверджується переконання, що в соціалістичному блоці зміни тільки в одній країні неможливі, тому потрібно звільнитися від контролю СРСР. Україна, Литва і Білорусь у цьому світлі постали як найбажаніші й найефективніші спільники. Зокрема, відомий історик І.Кедрин стверджує, що ревізія польської політичної думки в теорії і практиці почалася з 80-х рр., а саме від початку народження руху “Солідарність” [8, с.202].

З’являються часописи, що програмно присвячують себе справам країн-сусідів Польщі й ширше – Центрально-Східної Європи (“Oboz”, “ABC”, “Miedzymorze”, “Nowa Koalicja”).

Ще одним виданням, яке вплинуло на формування образу польсько-українських відносин, став польський опозиційний журнал “Обоз”(“Oboz”), який почав виходити з 1981 року за редакцією Єжи Таргальського.

На сторінках журналу проблема польсько-українського примирення розглядалась як необхідна передумова суспільно-політичних змін у ЦСЄ. Основний пріоритет також ставився на розробку нової системи безпеки регіону, яка б включала розв’язання проблеми кордонів, національних меншин та подолання міжнаціональних стереотипів [4, с.408].

Українська незалежність трактувалась як основна передумова змін у ЦСЄ. Відповідно, будь-яке посилення суб’єктності України збільшує шанси Польщі на безпеку й незалежність. Тому висувалась ідея широкої співпраці народів обох держав, як фундаменту нового укладу регіону. Союз України й Польщі мав стати віссю майбутньої федерації країн ЦСЄ.

Із посиленням трансформаційних процесів у другій половині 1980-х рр., лібералізацією суспільно-політичного життя на теренах соцтабору польською опозицією опрацьовуються проекти майбутнього геополітичного устрою країн регіону, які вже виглядали більш реалістичними з огляду на зміни, що назрівали. Зокрема, популярною стає ідея консолідації країн простору між Балтійським, Адріатичним і Чорним морем, яку вдало відображають інтелектуальні середовища видань “ABC”, “Miedzymorze”, “Nowa Koalicja”.

Так, у програмній статті “Nowej Koalicji” стверджувалося, що в Європі є багато народів, поневолених радянським імперіалізмом. Усі спроби визволення окремо й по-

динці приречені на поразку. Тому пропонувалося співробітництво народів між Балтикою й Балканами, які мають усі необхідні як інтелектуальні, так й економічні потуги для подолання впливів Москви [3, с.30].

Публіцисти “АВС” дотримувалися думки, що саме інтеграція країн ЦСЄ здатна розв’язати історичні міжетнічні суперечки в регіоні.

На основі цього журнал “Miedzynorze”, який видавався Східною секцією закордонного відділу ЦВК ППС, визначав головним пріоритетом формування в майбутньому незалежних держав регіону їхню сучасну співпрацю у форматі конфедерації народів Міжмор’я проти радянського домінування. Зокрема, в це об’єднання мали ввійти Чехословаччина, Румунія, Угорщина, країни Балканського півострова, Україна, Білорусь і Балтійські країни. Основу такого об’єднання мала становити релігійна толерантність між народами балто-чорноморської дуги. У свою чергу, Польща, позбавлена будь-яких імперіалістичних амбіцій, проголошувалася центральною країною в регіоні рівних і незалежних країн [12, с.96].

Після 1989 р., коли польська опозиція отримала можливість впливу на формування державної політики, концепція Міжмор’я була дещо доопрацьована. Зокрема, Конфедерація Незалежної Польщі пропонувала виділити в об’єднанні дві групи країн: північну (на північ від Карпат), до якої належала Україна, і дунайсько-балканську [3, с.31]. Вирішальний вплив у регіоні відводився польсько-українському тандему, як центральним державам конфедерації, відносини яких диктують сценарії розвитку інших держав об’єднання. Із приводу цього один із теоретиків концепції Л.Мочульський зазначав: “Українці і поляки є найбільшими народами цілого Міжмор’я, складаючи разом близько половини його населення. Саме тому польсько-українські стосунки можуть бути вирішальними для успіху всієї інтеграційної концепції... Інтеграція, зрештою, вирішує проблему не лише нашого майбутнього, а й майбуття Європи...” [12, с.98].

Актуалізація концепції Малого Міжмор’я спостерігалася і в діяльності української демократичної опозиції, насамперед НРУ і УРП, які висловлювалися за необхідність інтеграції країн балто-чорноморської дуги як третього полюса Європи.

Як показав згодом час, ідея регіоналізації простору ЦСЄ не була зреалізована, що супроводжувалося також сумнівами деяких політиків у доцільності таких процесів до часу набуття країнами незалежного статусу, розвитку необхідних правового та економічного базису. Однак уже сьогодні можна стверджувати, що такі ідеї засвідчили собою намагання опозиційних еліт увести в політичний обіг поняття міжнаціонального примирення як важливого індикатора утвердження стабільності й демократизації країн регіону, що було підґрунтям геополітичних змін на карті Європи.

Отже, починаючи з 80-х рр., під впливом міжнародної ситуації, зростаючої кризи комуністичного режиму, а також завдяки діяльності польської еміграції в польському опозиційному середовищі змінилося ставлення до незалежної України. Те, що польська опозиція своїм східним сусідом побачила не СРСР, як пропонували угодовці або ж неоендеки, виходячи з думки про існування єдиного радянського народу, а Україну, Литву й Білорусь, було надзвичайно важливим фактом [16, с.206]. Незважаючи на всю суперечливість підходів до трактування українського питання, використання його часто суто як інструменту для розвалу СРСР і протиставлення потуг Польщі й Росії, польській еміграційній та опозиційній еліті вдалося значною мірою зняти гостроту протистояння польського й українського народів, розробити спільну позицію стосовно посттоталітарного майбутнього України й Польщі, сформувавши діалоговий плацдарм для співпраці політичних еліт у майбутньому. Думка про те, що незалежність України – це запорука існування вільної Польщі, з маргінальної перетворилася на панівну. В опозиційному дискурсі утвердилось усвідомлення того, що Україна має право існувати як національна держава, а українці – це достатньо розвинена нація, яка дозріла до власної держави.

1. Бакула Б. Польща і Україна в діяльності “Культури” : [Українці в еміграції] / Богуслав Бакула // Сучасність. – 1997. – № 1. – С. 97–103.
2. Бакула Б. Юліуш Мєрошевський: польська “Остполітік” / Богуслав Бакула // Сучасність. – 1999. – № 9. – С. 114–118.
3. Генік М. Європейська інтеграція України у політичних концепціях польської опозиції / Микола Генік // Вісник наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО ПНУ ім. В. Стефаника / за заг. ред. О. Білоуса. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. 3. – С. 29–34.
4. Генік М. А. Польсько-українське примирення у політичних концепціях опозиційного журналу “Oboz” / М. А. Генік // Гілея. – 2010. – Вип. 34. – С. 408–415.
5. Генік М. Проти привидів минулого: започаткування методу народної дипломатії у процесі польсько-українського примирення / Микола Генік // Вісник ПНУ. Серія: Політологія. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2006. – Вип. 1. – С. 105–113.
6. Добрянський М. У трикутнику: Польща – Україна – Росія / Михайло Добрянський. – Сучасність. – 1978. – Ч. 1. – С. 69–75.
7. Єжи Гедройц та українська еміграція: листування 1950–1982 років / пер. з пол. та англ. ; [упорядкув., передне слово і комент. Богумілі Бердиховської]. – К. : Критика, 2008. – 752 с.
8. Кресло С. А. Еволюція польської й української політичної і публіцистичної думки у сфері польсько-українських стосунків / Станіслав Анджей Кресло // Вісник ЛНУ. Серія: Журналістика. – 2007. – Вип. 31. – С. 194–208.
9. Кудрина З. Єжи Гедройц – редактор, який передбачив польську й українську незалежність / Зоряна Кудрина // Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. – 2008. – № 2. – С. 1–6.
10. Мєрошевський Ю. Про українсько-польські взаємини / Юліуш Мєрошевський // Сучасність. – 1972. – № 11. – С. 106–110.
11. Мєрошевський Ю. Російський “комплекс Польщі” на території УЛБ / Юліуш Мєрошевський // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2005. – № 39. – С. 15–22.
12. Мочульський Л. Міжмор’я / Лешек Мочульський // Сучасність. – 1992. – № 7. – С. 96–99.
13. Пасова Т. О. Роль польського журналу “Культура” у публіцистичній дискусії другої половини ХХ ст. та в польсько-українському порозумінні [Електронний ресурс] / Т. О. Пасова. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1532>.
14. Стоєцький С. Незалежна Україна в історії польської політичної думки ХХ ст.: ідейно-політичні передумови становлення двосторонніх відносин в сучасну добу / Сергій Стоєцький // Україна – Польща: історія і сучасність. – К., 2003. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 33–50.
15. Хруслінська І. Навколо “Декларації в українській справі” 1977 року [Електронний ресурс] / Іза Хруслінська // Наше слово. – 2009. – № 48. – Режим доступу : <http://nslowo.pl/content/view/747/149/>.
16. Чушак Х. Україна в польській незалежній політичній думці 1944–1956 рр. / Христина Чушак // Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія: Міжнародні відносини. – 2004. – Вип. 14. – С. 116–127.
17. Чушак Х. Українська тематика в польській опозиційній пресі 1976–1989 рр. / Христина Чушак // Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія: Міжнародні відносини. – 2006. – Вип. 17. – С. 229–240.

Последствия Второй мировой войны, потеря странами Центрально-Восточной Европы независимости, а также необходимость совместной борьбы против советского тоталитаризма стали катализатором польско-украинского примирения в период bipolarности. Предметом межнационального диалога были вопросы границ, национальных меньшинств, преодоления исторических стереотипов и разработки моделей будущего сотрудничества. Попытки переговоров на уровне эмиграционных правительств в первые послевоенные годы потерпели неудачу. Начиная с 50-х годов, ведения межнационального диалога украинцев и поляков вступает в фазу метода народной дипломатии. Вопросы польско-украинских отношений дискутируются на страницах издательств второго оборота, в эмиграционных изданиях польско-украинских клубов, созданных за пределами соцлагеря, ведущими интеллектуалами польской и украинской диаспоры.

Ключевые слова: Центрально-Восточная Европа, польско-украинские отношения, эмиграция, оппозиция, народная дипломатия, межнациональное примирение.

The consequences of World War II, loss of Central and Eastern European independence and the necessity of joint struggle against Soviet totalitarianism became a catalyst for the Polish-Ukrainian reconciliation between bipolarity. The subject of inter-ethnic dialogue are issues of borders, national minorities, combating historical stereotypes and develop models for future cooperation. Attempts at negotiation emigration governments in the early postwar years have failed. Since 50 years of inter-ethnic dialogue, Ukrainian and Polish enters a phase of the method of public diplomacy. The question of Polish-Ukrainian relations are discussed at the second pages of the press circulation in émigré editions of Polish-Ukrainian clubs established outside the socialist camp, the leading Polish intellectuals and the Ukrainian diaspora.

Key words: Central and Eastern Europe, Polish-Ukrainian relations, immigration, opposition, national diplomacy, interethnic reconciliation.